

Slavko Pregl, predsednik Bralne značke
in podpredsednik Društva slovenskih pisateljev
Ljubljana

SLOVENSKE NOGAVICE PIKE NOGAVIČKE

Podatki kažejo, da je od leta 1958 do leta 2005 pri nas izšlo 16 izdaj *Pike Nogavičke* v skupni nakladi nekaj več kot 120.000 izvodov, 6 izdaj *Erazma in potepuha* v nakladi blizu 40.000 izvodov, 4 izdaje dela *Ronja, razbojniška hči* v nekaj nad 20.000 izvodih, po tri izdaje *Bratov Levjesrčnih* ter *Bratca in Kljukca s strehe* (skupaj 22.000 izvodov) ter dve izdaji *Detektivskega mojstra Blomqvista* (nekaj čez 5.000 izvodov). Knjig Astrid Lindgren je tako doslej v slovenščini krepko več kot 200.000 izvodov, približno 85 % je bilo izdanih pred letom 2000. Po teh podatkih je bila avtorica daleč najbolj prisotna v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Če se še malo igramo s številkami in knjigam pripišemo povprečno prodajno ceno 12,5 evrov, kar je prej premalo kot preveč, je knjižna tržna kapitalizacija Astrid Lindgren v približno polovici stoletja znašala pri nas 2,5 milijona evrov, v nogavico, v katero so pritekali njeni honorarji na Slovenskem, pa ob že spet konzervativni predpostavki 6 % avtorskih pravic lahko potisnemo okrog 150.000 evrov.

Ali je to veliko ali malo? Je to primerljivo z najpomembnejšimi slovenskimi avtorji za otroke in mladino? Ali sedanost s svojimi najbolj uveljavljenimi pisateljskimi imeni sega veliki švedski avtorici do gležnjev ali je morda obratno?

The data indicate that from 1958 to 2005 there were 16 editions of Pippi Longstocking in Slovenia, reaching a total number of over 120.000 copies; moreover, there were 6 editions of Rasmus and the Vagabond in almost 40.000 copies, 4 editions of Ronia, the Robber's Daughter in about 20.000 copies, 3 editions of The Brothers Lionheart and Karlson on the Roof, respectively (22.000 copies altogether), as well as two editions of the Detective Master Blomquist (a little bit over 5.000 copies). Thus there are well over 200.000 copies of Astrid Lindgren's books in the Slovene language, about 85% of these published before the year 2000. According to these data, the author was by far most popular in the 1970s and 1980s. If we go on with this calculation, based on the average selling price of 12,5 euros, which is probably too low, not too high, the market literary capitalization of Astrid Lindgren in about 50 years amounted to 2,5 million euros; her royalties in Slovenia, however, amount to about 150.000 euros, again at the conservative hypothetical 6% of copyright.

Ugledni znanstveniki na pomembnih literarnih simpozijih razrešujejo pomembna vprašanja. Tudi sam sem imel sprva namen, da bi se jim občudujoče pridružil. Dolgo sem premišljeval o nekaterih zapletenih in tehtnih težah, ki sem si jih stežka

izmislil; potem mi je šlo še kar dobro od rok, ko sem beležil primerno zapleteno argumentacijo, ki bi šla tezam v prid, ter še bolj zapleteno argumentacijo, ki je šla proti njim. Ko sem se bližal logičnim in nadvse nerazumljivim sklepom, me je sredi posvečenega dela zmotil poštar.

Prinesel mi je odločbo o dohodnini. V njej je bilo zapisano, da bom dobil vrnjen prijeten znesek preveč plačanega davka. Za obdobje, ko je država obračala moj preveč plačani denar, mi seveda ni priznala nobenih obresti. Nekaj časa sem plaval v prekipevajočem veselju. Potem sem opazil še drobno tiskane črke na koncu odločbe, ki so mi sporočale, da mi bodo znesek odvzeli za poplačilo prispevkov za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, ki jih nisem plačal prejšnje leto, ker nisem imel denarja. Znesek so seveda povečali za zamudne obresti. Denarja takrat nisem imel, ker sem moral plačati več davka kot običajno. Več davka sem moral plačati zato, ker sem prejel najvišjo nacionalno nagrado za mladinsko književnost. S tem sem presegel mejo, do katere mi je država prej zagotavljala plačilo prispevkov za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Država avtorjem, ki so pomembni za narodovo kulturo in zaslužijo malo, plačuje prispevke. V hipu pa, ko dosežejo ustvarjalni vrh, zaradi česar jih pravzaprav plačuje, jih materialno kaznuje. Tako sem sicer nagrado v moralnem smislu prejel, denar pa mi je pobrala država in zaradi nagrade sem moral v državno blagajno še nekaj doplačati, tako da sem bil zaradi nagrade moralno v nebesih in finančno na psu, konkretnije, ker sem dobil nagrado 2.500 evrov, mi je država odvzela 3.333 evrov. Potem sem šel hitro v eno žirijo za dodeljevanje nagrad za mladinsko literaturo, saj v tem primeru s svojimi deli ne morem konkurirati za nagrado, ter odločno prosil prijatelja, ki je predsednik druge žirije, naj bo človek in naj poskrbi, da ne bi jaz za kakšno knjigo slučajno dobil še kakšne nagrade.

S to zgodbo sem, si mislim, že dosegel potrebno zapletenost svojega referata. Zato se v nadaljevanju verjetno lahko podam v enostavno igro števil in začnem utemeljevati naslov mojega današnjega prispevka.

1. Finančna plat knjižnih izdaj Astrid Lindgren v Sloveniji

Podatki kažejo, da je od leta 1958 do leta 2005 pri nas izšlo 16 izdaj *Pike Nogavičke* v skupni nakladi 121.030 izvodov, 6 izdaj *Erazma in potepuha* v nakladi 38.400 izvodov, 4 izdaje dela *Ronja, razbojniška hči*, v nakladi 20.500 izvodov, po tri izdaje *Bratov Levjesrčnih* (13.000 izvodov) ter *Kljukca s strehe* (9.000 izvodov) ter dve izdaji *Detektivskega mojstra Blomqvista* (5.400 izvodov). Knjig Astrid Lindgren je torej doslej v slovenščini izšlo več kot 207.000 izvodov, približno 85 % je bilo izdanih pred letom 2000. Po teh podatkih je bila avtorica pri nas daleč najbolj prisotna v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja.

Če se sedaj pričnemo igrati s številkami z današnjega zornega kota in knjigam pripišemo povprečno prodajno ceno 14,5 evrov, kar je prej premalo kot preveč, je knjižna tržna kapitalizacija Astrid Lindgren v približno polovici stoletja znašala pri nas dobre 3 milijone evrov; v nogavico, v katero so pritekali njeni honorarji na Slovenskem, pa že spet ob konzervativni predpostavki 6 % avtorskih pravic lahko potisnemo dobrih 180.000 evrov.

Iz tega lahko potegnemo naslednji sklep: največja slovenska založba je ugledni švedski avtorici plačala 180.000 evrov zato, da je sama s to investicijo ustvarila

za 2,8 milijona evrov proizvodnje in plač v slovenski papirni, grafični in ostalih potrebnih industrijah, plač urednikov, prevajalcev, oblikovalcev in režije v založbi, prodajalcev, knjižničarjev, ne nazadnje (preko davkov) državnih uradnikov in države sploh. Z drugimi besedami: na vsak za Astrid Lindgren potrošeni evro je Slovenija ustvarila 16 evrov realizacije. Na tem mestu se mi ne zdi potrebno, da bi se spustil v izračun čistih dobičkov same založbe, kar pa seveda ne pomeni, da to ne bi bilo zanimivo.

Slovenija je majhna dežela. V svetu je veliko večjih in tudi zelo večjih. V njih je bila tržna kapitalizacija Astrid Lindgren bistveno večja. Skratka, dobro avtorsko delo je v tem primeru pomenilo velikansko vzpodbudo kulturni industriji. Takoj postane jasno, zakaj je Irska, dežela z izjemnim razvojem znotraj Evropske unije, uvedla tako imenovano avtorsko davčno izjemo. Avtorska dela niso obdavčena, saj pomenijo »surovino« rastoči kulturni industriji. Zato se na Irsko selijo pomembni avtorji z vsega sveta.

V Sloveniji vsak finančni minister čuti neustavljivo potrebo, da se avtorskih honorarjev loti z velikim žarom in s kar najbolj kompliciranimi davčnimi prijemi. Intenzivnost, zapletenost in veličastnost teh potez so obratno sorazmerne s stvarnim deležem, ki ga davki ustvarjalcev pomenijo v državnem proračunu.

Kako pa kaj slovenski avtorji mladinske literature in njihova tržna kapitalizacija?

2. Kajetan Kovič in njegove številke

V približno istem času, iz katerega zajemamo številke o knjigah Astrid Lindgren, je v Sloveniji ustvarjal (in k sreči še ustvarja) Kajetan Kovič, veliko ime slovenske (tudi mladinske oziroma otroške) poezije. Do vključno leta 2005 je (pretežno) pri isti založbi kot A. Lindgren izdal v Sloveniji 345.395 izvodov knjig. Začel je s knjigo *Franca izpod klanca* (3.000 izvodov), ter dodajal: pet izdaj knjige *Zlata ladja* (27.705 izvodov), štirinajst izdaj knjige *Moj prijatelj Piki Jakob* (118.974 izvodov), šestnajst izdaj *Mačka Murija* (113.171 izvodov), dve izdaji knjige *Zgodnje zgodbe* (8.600 izvodov), dve izdaji knjige *Križemkraž* (21.205 izvodov), dve izdaji *Zmaja Direndaja* (14.973 izvodov), dve izdaji *Pajacka in punčke* (19.622 izvodov), knjigo *Banane* (4.625 izvodov), dve izdaji *Mačjega sejma* (11.520 izvodov) ter knjigo *Zlate ure* (2.000 izvodov). Opazimo, da je Kajetan Kovič v Sloveniji že samo z dvema naslovoma dosegel več kupcev, kolikor jih je Astrid Lindgren skupaj s petimi.

In zdaj po enaki metodologiji kot v prvem poglavju k številčnim premetavanjem. Ob današnji povprečni ceni otroške knjige 14,5 evra pridemo pri Koviču na 5 milijonov evrov tržne realizacije, in pri 6 odstotnih avtorskih pravicah na 300.000 evrov honorarja. Tudi tu seveda sklepamo, da je Kovič v enakem razmerju kot Astrid Lindgren prispeval k proizvodnji, k plačam in k državni blaginji. Iz te tržne realizacije so bili izvzeti prevajalci, saj za njegove pesmi Slovenci prevoda doma ne potrebujemo.

Velikanska razlika med obema vrhunskima avtorjema se pojavi, ko pogledamo preko meja. Astrid Lindgren je v Sloveniji – zanjo tuji deželi – prejela 120.000 evrov (40 %) manj honorarja kot v enakem času Kovič v svoji domovini. Koliko

več od Koviča je Lindgrenova prejela iz drugih držav, ni spodobno primerjati, saj Koviča, ne glede na njegovo vrhunskost, tam otroci praktično ne poznajo.

(Kovič je sam s svojimi prijateljskimi zvezami s prevajalci poskrbel za češko, albansko, grško in nemško izdajo *Piki Jakoba*, kar pa je bilo seveda precej daleč od resnih poslovnih projektov! Na enak način sta v grščini izšla še *Maček Muri* in *Zmaj Direndaj*. Mladinska knjiga, ki z izdajami knjig Kajetana Koviča v slovenščini finančno ni vozila slabo, je izven svoje poslovne skupine uspela zagotoviti nemško in korejsko izdajo *Mačka Murija* ter italijansko izdajo *Zmaja Direndaja*.)

Kaj se je zgodilo, da je med dvema vrhunskima avtorjema, ki ju je tako blešččeče potrdil slovenski trg, izven njegovih meja taka razlika?

3. Meditacije o mladinski literaturi

Mladinska literatura je med bralci v Sloveniji priljubljena. O tem govori vse več izdanih knjižnih naslovov, ki so namenjeni mladim ljudem. Od leta 2000 (323 naslovov) narašča število (2001 – 334, 2002 – 385, 2003 – 443, 2004 – 499, 2005 – 626) izdanih naslovov, obenem padajo naklade (vir: Tilka Jamnik, *Delo*, Književni listi, 31. maj 2006). Delež izvirne slovenske literature v teh številkah raste, med knjigami, ki jih Pionirska knjižnica iz Ljubljane še posebej priporoča v branje, pa so slovenska izvirna dela v izraziti manjšini (leta 2004 – 28 % od predlaganih naslovov, leta 2005 – 35 % od predlaganih naslovov). Lahko pristavim, da je tak odnos do domače literature seveda v izrazitem razkoraku z odnosom, ki ga do svojih avtorjev izkazujejo skandinavske dežele in pri tem še posebej dežela, od koder prihaja Astrid Lindgren.

Podatki o branju, kot jih izkazujejo številke na COBISS – in pri tem je treba izrecno povedati, da gre samo za podatke iz splošnih knjižnic, da tu ni podatkov o šolskih knjižnicah, kjer mladinska literatura že po sami naravi prevladuje – govorijo, da je med prvimi desetimi domačimi avtorji po številu izposoj vsaj pet izključno mladinskih avtorjev, ostalih pet pa tudi zelo pomembnih (a ne izključno) mladinskih avtorjev. Okrog desetega mesta je ves čas tudi Kajetan Kovič.

Slovenija je kot pomemben ukrep kulturne politike na področju jezika oziroma literature, ki naj vzpodbuja izvirnost in vrhunskost, v skladu z direktivo Evropske unije pred tremi leti začela izvajati sistem knjižničnega nadomestila. Denar, ki je temu namenjen (približno 625.000 evrov – po ključu 20 % zneska, kot ga za nakupe knjižničnega gradiva za splošne knjižnice namenja osrednji državni proračun), se deli tako, da je polovica porazdeljena glede na število izposoj, polovica pa je namenjena vrhunskim in perspektivnim ustvarjalcem v obliki štipendij. Dobršen del štipendij je višji od zneska, ki ga po kriteriju izposoj dobijo najbolj brani avtorji. Najbolj brani avtorjem se namreč upošteva le 20 % izposoj, ki presegajo število 20.000. Tako bo, denimo, najbolj brani Desi Muck s 64.231 izposojami, šlo za leto 2006 v »plačilni obračun« le 28.846 izposoj (sistem ji bo »odvzel« kar 35.385 izposoj). Obenem pa bodo nekateri avtorji, ki bodo po oceni ustrezne komisije dobili štipendije (ki bodo presegale poplačilo Desi Muck), preko izposoje v knjižnicah dosegli le nekaj sto bralcev.

V teh časih smo v slovenskem tisku že zasledili mnenja, da kdor hoče biti bran, naj na hitro napiše nekaj del za otroke in mladino, pa bo. V zvezi s tem bi dodal, da sta možnosti le dve:

- da večina (»odraslih«) slovenskih avtorjev noče imeti veliko bralcev in zato »na hitro« ne pišejo del za otroke in mladino,
- da recept ne drži (ker je pisanje za otroke in mladino resna in zahtevna stvar).

Prav tako bi se dalo kdaj dobiti tudi vtis, da bralci pri vrednotenju literature niti niso važni, saj so rahlo abstraktni pojmi (»izvirnost, vrhunskost« in podobno) argument, ki pri odmerjanju moralne in materialne teže ustvarjalcev prevladujejo, ne da bi jih kdo vsaj malce neobremenjeno pogledal od blizu.

V COBISS lahko (vsaj v zadnjih nekaj letih) opazimo tudi številke, ki nas silijo v problematičen sklep, da izvrsten in od države financiran sistem javnih knjižnic v veliki meri služi promociji prevedene tuje lažje literature. Med prvimi stotimi najbolj izposojanimi knjigami je vsaj 25 naslovov izpod peres Amande Quick, Nore Roberts, Daniele Steel, Sidney Sheldon, Mary Higgins Clark in kajpak J. K. Rowling in Dana Brown.

Država skratka popularizira in podpira visoko izposojajo nekaterih tujih avtorjev (saj knjižnice kupujejo z državnim denarjem) pri nas, pri izposoji domačih avtorjev pa uporablja restriktivni kriterij. Obenem je pri »odrasli« literaturi veliko število bralcev nekaj dobrega, veliko število bralcev otroške in mladinske literature pa očitno nekaj povsem nepomembnega.

Vse to včasih polagoma vzbuja vtis, da je izvirna slovenska mladinska literatura nekaj, kar sicer imamo in je po svoje čisto zanimivo, ne zasluži pa resnejše pozornosti, še posebej, da bi se z njo zato, ker je zelo uspešna na domačem trgu, kdo potrudil tudi preko meja.

Ne boste mi zamerili, če »po funkciji«, kot predsednik Bralne značke, na tem mestu dodam nekaj stavkov o bralni kulturi. Koncem leta 2006 nam je z ljubeznivim posredovanjem pisarne Evropske unije prišel predavat o (otroški in mladinski) bralni kulturi strokovnjak z Nizozemske. Govoril je čisto zanimive stvari: o tem, kako je dobro, če pisatelji hodijo po šolah, svetoval nam je, da bi bralci izbirali svoje najljubše knjige, da naj skušamo k promociji branja pritegniti sponzorje, naj nagradujemo dobre bralce ... in tako naprej. Ob koncu je povedal, da se z bralno kulturo in vzgojo mladih na Nizozemskem sistematično ukvarjajo od leta 1988; v posebnem uradu imajo 10 zaposlenih, država pa jim namenja 2 milijona evrov letno. V pavzi sva se pogovarjala. Povedal sem mu, da je Bralna značka pri nas stara že več kot 45 let, da imamo po šolah 140.000 bralcev in 4.000 mentorjev, da imamo seminarje za ene in druge, da se zgodi letno več kot 200 obiskov pisateljev na šolah, da naši mladi bralci že vrsto let izbirajo najboljšo (izvirno in prevedeno) knjigo, da imamo knjižni kviz, pripravljamo promocijsko gradivo, da smo najboljše bralce nagradili z več kot 200.000 knjigami samo v zadnjih nekaj letih, pa o bralnih nahrbtnikih v vrtcih ... Ob koncu sem mu zagotovil, da seveda nihče od sodelavcev Bralne značke ne bo hodil po Evropi predavat o naših izkušnjah, saj nam država samo za naše delo ne da nič in da k sreči sodelujemo s sponzorji.

Včasih se človeku zazdi, da pri nas prevladuje prepričanje, kako se to, da mladi berejo, razume samo po sebi in da ni za to – razen tehtne verbalne podpore – treba storiti prav nič. In približno tak je tudi odnos do izvirne mladinske literature.

A k sreči so tu Astrid Lindgren, Kajetan Kovič in drugi ustvarjalci, da o požrtvovalnih mentorjih ne govorim, ki dekleta in fante nezadržno potegnejo v besedne, literarne svetove.

4. Preskok v številčno sedanost

Za postavljanje finančnih okvirov si na hitro pogledajmo še tri primere, avtorje, ki imajo več »živega« kot »minulega dela«.

Danes nihče ne more mimo Dana Browna, ki seveda ni avtor knjig za otroke in mladino, čeprav ga (pri nas) slednji seveda tudi precej berejo. V Sloveniji so bile (od 2004 do 2006) izdane 4 njegove knjige: od tega (kot je ponosno reklamirala založba) 10 rednih izdaj *Da Vincijeve šifre* (45.300 izvodov) ter dve žepni (28.125 izvodov) in ena zvočna (1.500 izvodov), skupna naklada »Šifre« je torej znašala 74.925 knjig. Če dodamo še (4 izdaje) *Angele in demone*, pa *Digitalno trdnjavo* (3 izdaje) in *Ledeno prevaro*, dobimo skupno naklado 127.377 izvodov (doslej).

Kljub sijajni prodaji je bil Brown v letu 2006 zelo izposojan tudi v splošnih knjižnicah. Zabeleženih je bilo 41.826 izposoj. Dan Brown je bil nedvomno najpopularnejši avtor med bralci v Sloveniji leta 2006.

Ob predpostavki povprečne cene knjige 25 evrov pridemo do Brownove tržne kapitalizacije v višini malo manj kot 3,2 milijona evrov. Če zaradi visoke donosnosti in svetovne velepromocije računamo, da so avtorske pravice znašale 8 (in ne 6) %, pridemo do avtorskega honorarja nekaj nad 250.000 evrov. Kar pomeni, da je Brown v zanj tuji državi Sloveniji v treh letih zaslužil le 20 % manj, kot Kajetan Kovič v svoji v štiriinštiridesetih.

J. K. Rowlingova, po podatkih revije Forbes druga najbogatejša ženska na svetu, je s svojim junakom Harryjem Potterjem pri nas doslej dosegla naklado 100.000 izvodov. Če tudi tu upoštevamo ceno 25 evrov za knjigo, pridemo do 2,5 milijona evrov tržne kapitalizacije. Po namigu iz založbe, da so plačali honorar, ki je bil trikrat višji od običajnega, bomo računali (vseeno »le«) 12 % in prišli do zneska 300.000 evrov honorarja.

Tudi izposoja njenih knjig je bila (leta 2006) v slovenskih splošnih knjižnicah zelo visoka, blizu števila izposoj, kot jih je dosegel Primož Suhodolčan (33.213), ki je med slovenskimi avtorji na šestem mestu. J. K. Rowlingova je torej samo v nekaj letih knjižnih izdaj v Sloveniji dosegla življenjski avtorski zaslužek Kajetana Koviča.

Kaj pa najbolj brana slovenska avtorica, Desa Muck?

Od leta 1993 do lani je izdala 17 knjig za otroke in mladino v skupni nakladi 111.550 izvodov (serija Blazno resno o ... 26.600 izvodov, serija Anica in ... 46.262 izvodov, *Lažniva Suzi* – 3 izdaje – 6.840 izvodov, *Sama doma* 3.000 izvodov, *Hči Lune* – 2 izdaji – 5.553 izvodov, in žepne izdaje – 17.235 izvodov, ter zvočne knjige – 6.000 izvodov).

(Na tem mestu se iskreno zahvaljujem gospe Ani Razberger, sodelavki Založbe Mladinska knjiga v Ljubljani. Jaz sem ji povedal svoje želje, ona pa je v potu svojega obraza iz arhiva ljubeznivo izbrskala vse podatke o nakladah, ki so sicer javni, a lepo zaprašeni in založeni. Podatke o J. K. Rowling mi je posredoval g. Janko Dolinšek, dopolnilne podatke o svojih knjigah mi je posredoval tudi g. Kajetan Kovič.).

Zmnožek s povprečno ceno 14,5 evrov nam da tržno kapitalizacijo v višini 1,6 mio evrov in ob 6 % meri 97.600 evrov honorarja. Po okvirni špekulaciji, ki seveda ni točna, daje pa približna razmerja, bi rekli, da se bo, če bo približno tako

ustvarjalna kot doslej, s svojim življenjskim honorarjem v Sloveniji gibala »na nivoju« Kajetana Koviča, in seveda globoko pod najboljše plačanimi tujimi avtorji v Sloveniji.

Desa Muck je v letu 2006 zabeležila najvišjo slovensko izposojajo svojih knjig v splošnih knjižnicah v, kot smo že rekli, višini 64.231 izposoj.

Pri teh podatkih se vsega hudega vajeni udeleženci našega simpozija sprašujete, kaj imajo te številke opraviti z Astrid Lindgren. Hudo mi je zaradi nenehnih ovinkov, po katerih vas vodim, ampak – imajo.

Govorijo namreč, da se slovenskim založnikom finančno čisto lepo izide, če izdajajo knjige uspešnih domačih avtorjev. Zelo pa se jim izplača, če izdajajo tuje popularne avtorje, saj jim tudi mediji iz svojega lastnega interesa izvajajo veliko reklamo, ki založnikov nič ne stane (za razliko od zneskov, ki bi jih morali plačati, če bi v enaki meri želeli popularizirati domače avtorje). Torej se jim tudi zelo splača hoditi po knjižnih sejmih in se tudi sicer povezovati s prodajalci tujih avtorskih pravic; tu je zaslužek daleč bolj predvidljiv in daleč bolj zanesljiv, kot prodaja vrhunskih domačih avtorjev na tuje, ki je obenem seveda povezana tudi s stroški, katerih poplačilo na kratek rok ni zanesljivo.

Tu je tudi ekonomistično pojasnilo, zakaj je beležila vrhunska avtorica Astrid Lindgren številne izdaje v Sloveniji, vrhunski avtor Kajetan Kovič pa nobene na Švedskem (in zelo malo v drugih državah, od koder prihajajo k nam na Slovenskem dobro prodajani tuji avtorji). Ne znam pa razložiti, zakaj imamo v Sloveniji celo vrsto let sijajen otroški Pikin festival, festivala Mačka Murija pa nimamo niti v Sloveniji, niti ga nimajo na Švedskem.

Novejši podatki o slovenskem založništvu so seveda tudi neposredna posledica dejstva, da založništvo ni več »dejavnost posebnega družbenega pomena«. Cilj založnikov (v mladem kapitalizmu) je profit in samo profit. Kdor se po tem ne ravna, mora svoj težak položaj pripisati samemu sebi. Profit kot izključni kriterij uspeha seveda bistveno spreminja položaj (velikih) založb in njihovo notranjo strukturo. Avtor je ena od surovin za izdelavo prodajnega izdelka, polagoma vse nepomembnejša, ki jo je treba v zmedii sesutih kriterijev dobiti kar najceneje, kvaliteta niti ni važna, doma ali na tujem. Teže založbam ne dajejo več vrhunski avtorji in razgledani uredniki, pač pa management in marketing (sem sodi tudi naveza z oblastjo).

5. Nekaj malega o promociji v tujini

Na račun države je vedno mogoče biti duhovit, vendar to ni namen tega zapisa. Pripombe na tem mestu bi na to temo izhajale le iz osnovnega izhodišča, da je slovenski jezikovni trg majhen in da je področje jezika in literature tisto, na katerem mora intervenirati država pri izenačevanju »proizvodnih pogojev« v globalni konkurenci. Kajetan Kovič svojih pesmi ne more izvažati v slovenskem jeziku. Za slovenske vinarje, sadjarje in mlekarje jezik ni omejitev, prav tako ne za proizvajalce avtomobilov, elektromotorjev in čevljev. Vsi ti so (bili), kot vemo, deležni številnih državnih vzpodbud in podpor. Težko bi našteli vse institucije, ki se, denimo, za državni denar ukvarjajo s promocijo Slovenije in turizma v tujini. S sistematično promocijo najbolj brane slovenske literature v tujini se načrtno ne ukvarja nihče, čeprav smo s številkami dokazali, da je literarno avtorstvo lahko

osnova visokim proizvodnim številkam. Vsa podpora slovenski knjigi se seveda tudi zdaleč ne more primerjati z zneski za, denimo, izvozne vzpodbude mleka.

Pa se je s promocijo mladinske literature v tujini sploh treba ukvarjati? Komu ali čemu bi to sploh koristilo? Kaj pa potem, če praktično vsi Slovenci vemo za Astrid Lindgren, vednost o Kajetanu Koviču in Desi Muck pa se konča takoj za našo severno mejo? Zakaj se zase ne bi pobrigali avtorji sami (če že ravno hočejo)?

Ob razpravah o slovenski knjigi nekako velja vzklík: saj smo vsi na istem čolnu! – ki si ga delimo avtorji, založniki in knjižničarji. Drži. Ampak, včasih se zdi, da nekateri malo bolj veslajo, drugi pa malo bolj uživajo v razgledu.

Ministrstvo za kulturo se v načelu zaveda zapletenega položaja slovenske knjige in avtorjev še posebej; želi popravljati posledice tržnih zakonitosti. Ukrepi se ne kažejo vedno kot najboljši, celoviti in ne kot zadostni.

Avtorski honorarji so se tudi na področju mladinske literature v Sloveniji v zadnjih desetih letih prepolovili, pogodbeni pogoji avtorjev se praviloma slabšajo. Pritisk svetovne konkurence je v tem primeru uspešen. Zneski stežka omogočajo preživetje in kajpak ne omogočajo še avtorskih vlaganj v prevode. Slovenski avtorji doma ob ponatisih in pri rastočih nakladah dobivajo vse manj honorarja (v tujini z rastjo naklade raste tudi odstotek honorarja), v primeru, da sami priskrbijo izdajo svojega dela v tujini, jim založbe poberejo del zaslужka.

Mnoge države skrbijo za promocijo svoje literature na najrazličnejše načine: od učinkovitih informacijskih sistemov in splošnega servisa do sistematičnega financiranja prevodov in subvencioniranja avtorskih pravic. Pomembno vlogo igrata sistematičen odkup izvornih domačih del za javne knjižnice ter močan in izdelan sistem knjižničnega nadomestila. To še posebej velja za skandinavske dežele in domovino Astrid Lindgren. Velikokrat tudi založniki del dobička, ki ga na tej osnovi s svojimi avtorji dosejajo v svojih deželah, porabljajo za njihovo uveljavljanje v svetu.

To seveda ni slučaj v Sloveniji; zadnji večji uspehi pri prodoru naših avtorjev v tujino se nanašajo na ilustratorje, kjer kakšna posebna vlaganja niti niso potrebna, saj ilustracije govorijo same zase.

Slovenska država z javnimi razpisi zbira ponudbe za uveljavljanje naše literature v tujini. Denar za to praviloma dobivajo založbe. Založbe (ki se na razpise sploh prijavijo) – normalno – promovirajo svoje avtorje. Prireditve zadnjih nekaj let pričajo, da tu praviloma niso bili pomembneje vključeni najbolj brani (mladinski) avtorji. To v zadnjem obdobju velja za dva slovenska nastopa na knjižnem sejmu v Frankfurtu, za publikacijo o prevodih slovenskih avtorjev v tuje jezike, za lanski knjižni sejem v Pragi, za letošnji sejem v Leipzigu (kjer je bila Slovenija osrednji gost), za napovedano serijo romanov znotraj Foruma slovanskih kultur. Ne pridružujem se zlobnežem, ki pravijo, da organizatorji naših nastopov v tujini z državno pomočjo želijo tam najti bralce za avtorje, ki jih ljudje ne berejo pri nas doma. Na vsak način pa je nenavadno, da pri teh prireditvah sistematično izostaja literatura, ki je v Sloveniji (daleč) najbolj brana in tudi nesporno kvalitetna. In, kajpak, tudi na tem področju je mogoče najti »mlade in perspektivne« avtorje, vredne promocije, ki pa se, za razliko od »mladih in perspektivnih« avtorjev »odrasle literature«, lahko pohvalijo tudi z visokimi številkami o branju svojih del.

6. Strokovne komisije, izbor, zadrege ...

Vedno je težko določiti najboljšega, najbolj primernega, najbolj ... Ne bom se zaletaval v nobene avtoritete, ki odločajo o delitvi državnega denarja. Morda bi k obstoječim sistemom – saj so očitno kljub vsemu dobri, ker jih še nihče ni zrušil! – dodal mehanizem, ki bi bil izključno ugoden za ustvarjalce mladinske literature. Znova se bom spustil v računске manipulacije, ker se z njimi pogosto da povedati več kot z besedami.

V številčni razrez bom vrgeł Deso Muck.

(Na tem mestu iskreno prosim za razumevanje vse avtorje, ki jih v besedilu navajam poimensko. Nič nimam proti njim, nasprotno, zelo jih spoštujem in brez njihovega soglasja želim na njihovih primerih dokazovati svoje teze. Upam, da jim s tem ne bom škodil ali jih spravil v slabo voljo.)

Država s sistemom javnih knjižnic hvalevredno zagotavlja državljanom Slovenije (pretežno) brezplačen dostop do knjig, skratka, do informacij, znanja in literature. V letu 2006 je bila tako na osnovi knjig v splošnih knjižnicah literarna vsebina knjig Dese Muck prebrana 64.231 krat. Če knjižnic ne bi imeli, bi torej v idealnih razmerah (enako število ljudi bi želelo prebrati te knjige) lani knjige Dese Muck kupilo še 64.231 bralcev (najbrž bi jih bilo manj, a za potrebe računanja to zanemarimo). Prej smo rekli, da je povprečna cena te kategorije knjig 14,5 evrov; založnik bi s prodajo take količine knjig dobil nekaj več kot 930.000 evrov, Deso Muck pa 55.000 evrov honorarja. Nič od tega se ne bo zgodilo; Deso Muck bo za brezplačno izposoj svojih knjig v splošnih knjižnicah dobila od države zahvalo v višini približno 5.000 evrov (knjižničnega nadomestila). Razlika med 55.000 in 5.000 se zdi precej očitna. Zakaj ne bi bila ta očitna razlika temelj, na katerem bi slonela (avtomatska) zahteva države, naj iz denarja, ki bo šel za promocijo slovenske literature v tujini, organizator nujno zagotovi prevod enega besedila Dese Muck, denimo romana *Kremplin*, ki je dobil večernico, najvišjo slovensko nagrado za mladinsko literaturo?

Pa naprej, denimo (še vedno smo pri podatkih v letu 2006), da bi se iz enakega vira (skupno 38.197 izposoj) financiral prevod romana *ZOO* Janje Vidmar, nagrajen z desetnico, nagrado DSP za mladinsko literaturo, pa nekaj let zapored izbrani najbolj priljubljeni knjigi *Ninina pesnika dva* (Bogdan Novak, skupno 37.760 izposoj) in *Košarkar naj bo* (Primož Suhodolčan, skupno 33.213 izposoj), in tako naprej ...

Ker cenjeni literarni selektorji mladinske literature ne poznajo ali je ne berejo, naj v tem primeru pač odločajo množice bralcev in teoretiki mladinske literature (člani žirij za večernico in desetnico). Tem odločitvam bi zelo težko očitali pristranskost ali klanovsko pripadnost. Zelo verjetno je, da bi tako sistematično delo polagoma prineslo izdaje slovenske mladinske literature v tujih jezikih in po prodoru enega, bi se odpiral prostor tudi za druge avtorje, polagoma vse bolj tudi na tržni osnovi.

7. »Naša« Astrid Lindgren

Na ta način bi prej ali slej lahko tudi Slovenci dobili »svojo« Astrid Lindgren. Pravzaprav, Astrid Lindgren naj kar ostane švedska; mi bi imeli svojo Deso Muck,

pa Kajetana Koviča in druge, za katere bi ob pomembnih obletnicah razpravljali na kakšnih mednarodnih simpozijih.

In kako lepo bi bilo slišati zabavljanje kakšnega lokalnega Slavka Pregla na Švedskem, ki bi se spraševal, zakaj razpravljati o Kajetanu Koviču, ko pa imamo svojo Astrid Lindgren.

No, roko na srce, Astrid Lindgren je tudi naša, slovenska. Njena iskrenost, njena igriva naklonjenost do rušenja pravil, njen smisel za nepočesano otroštvo in svojestvo odraslost, njen neustavljivi humor in zagrizena človečnost so vrline, s katerimi nas je ujela in iz katerih nočemo uiti. Njena odločna prizadevanja za dober položaj ustvarjalcev občudujemo in ji pri tem obenem zavidamo vse, kar je na tem področju za avtorje dosegla. Velika nagrada, s katero se vrača k avtorjem iz dežel vsega sveta, je svetlo povabilo, da po svojih skromnih močeh zalivamo cvetje vrednot, za katere je seme na široko razsula po svojih knjigah.